

Криstopчук Тетяна Євгенівна, д.пед.н., доцент, професор кафедри суспільних дисциплін (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне), **Кочмар Діана Анатоліївна**, к.пед.н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), trial2008@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС

***Анотація.** Статтю присвячено актуальній проблемі полікультурного виховання вчителів у системі професійної педагогічної підготовки. Представлено національний та зарубіжний досвід формування полікультурної освіти вчителів. На основі наукових досліджень за цією проблемою визначено полікультурний контекст професійної підготовки вчителів та основні напрямів впровадження ідей полікультурного виховання вчителів у країнах Європейського Союзу.*

***Ключові слова:** полікультурне виховання, культура, білінгвальна освіта, етнокультурна толерантність.*

Krystopchuk Tetiana Yevhenivna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Sciences (National University of Water Management and Nature Management, Rivne), **Kochmar Diana Anatoliivna**, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), trial2008@ukr.net

PROFESSIONAL TRAINING IN THE CONTEXT OF IDEAS MULTICULTURALISM IN THE EU COUNTRIES

Abstract.

***Introduction.** The article is devoted to the actual problem of multicultural education of teachers in the system of professional pedagogical training.*

***Purpose.** The purpose of the article is to present national and foreign experience of formation and main directions of dissemination of ideas and concepts of multicultural education and upbringing.*

***Methods.** Specific search and analysis of Ukrainian and foreign academic literature; historical and chronological, problematic and comparative; systematization and synthesis of facts, events and documents; modeling the process of historical development of multicultural education were used in the work.*

Results. *The domestic and foreign experience of multicultural education of future teachers is presented. On the basis of this problem research, the multicultural context of teacher training and the main directions of the implementation of the ideas of multicultural education of teachers in the countries of the European Union have been identified. The factors that determine the growth of interest to the multicultural education of a teacher are determined. It is noted that the main idea of multicultural education is the principle of dialogue and interaction of various cultures, which assumes that the most fully cognized own culture is realized only on the condition of interaction, dialogue of different cultures, when the obvious and understandable features of each separate culture become clear. The purpose of multicultural education is substantiated. The main functions of multicultural education are highlighted: mastery of those who teach, national culture; formation of representations about the diversity of cultures and their interconnections; awareness of the importance of cultural diversity for self-realization of the individual; education of a positive attitude towards cultural differences; development of skills and abilities of productive interaction of different cultures on the basis of tolerance and mutual understanding.*

Originality. *The main directions of dissemination of the ideas of multicultural education in the countries of the European Union are described. It is proved that the socio-cultural situation in the vast majority of states determines the specifics of teacher's education.*

Conclusion. *The problems of multiculturalism, dialogue of cultures, ethnocultural tolerance are mostly close in their essence, and therefore the principles of multicultural professional training of teachers remain common: the introduction of the ethnocultural experience of a region and a state as a whole into the system of teacher training; formation in the course of professional training of knowledge, skills and skills of professional activity in the multicultural educational space.*

Keywords: *multicultural education, culture, bilingual education, ethnocultural tolerance.*

Педагогічна освіта посідає особливе місце в освітній системі кожної країни. Якісна підготовка вчителя є запорукою ефективної підготовки конкурентоспроможного людського капіталу країни, самореалізації кожної особистості, забезпечення ринку праці та держави висококваліфікованими фахівцями. Модернізація педагогічної освіти в Україні відбувається в контексті підписання положень Болонської конвенції, розвитку міжнародного співробітництва, інтеграції у світовий та європейський освітній простір, тенденцій глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства, прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» [1].

Зростання культурної розмаїтості за рахунок міграційних процесів в країнах Європейського Союзу зумовлюють розвиток ідеї полікультурної освіти, що знаходиться в центрі уваги педагогів країн Європейського Союзу.

Європейський Союз сприяє розвитку спільних цінностей, водночас поважаючи культурні відмінності, різні традиції народів Європи і національну ідентичність держав-членів [2, с. 16]. Визначальним пріоритетним напрямом створення єдиного європейського освітнього простору є розвиток полікультурної освіти та виховання, що зафіксовано у документах країн Європейського Союзу.

Дослідженню проблем полікультурної освіти та виховання у педагогічній науці приділялася належна увага, зокрема, її досліджували зарубіжні вчені М. Гібсон, К. Дорсет, Дж. Уайт, Дж. Хартлі, Л. Супрунова та ін. Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували Л. Голік, Т. Грабовська, І. Зязюн, В. Каврайський, Т. Клищенко, О. Коваленко, В. Ковтун, О. Кузнецова, А. Панченков, А. Подольський, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Б. Чижевський та ін. У наукових дослідженнях приділяється також увага полікультурному вихованню майбутніх учителів (Л. Волик, І. Лощенова), полікультурному вихованню школярів (А. Солодка, В. Бойченко, Л. Перетяга, Т. Цибар, Е. Койкова), полікультурному вихованню студентської молоді (О. Грива, Я. Довгополова, В. Долженко).

Метою нашої статті є дослідження національного та зарубіжного досвіду формування та основних напрямів поширення ідей та концепцій полікультурної освіти та виховання.

Зростання інтересу до полікультурного виховання вчителя у сучасній зарубіжній та вітчизняній психолого-педагогічній науці зумовлена кількома чинниками: зміною провідних концепцій філософії освіти, внаслідок чого відбувається розвиток плюралізму в наукових позиціях; на основі культурного досвіду створюється підґрунтя для розвитку варіативності в життєдіяльності особистості, чому сприяє освітній простір, заснований на засадах полікультурності; трансформаціями соціокультурного простору в суспільних організаціях, що призводить до необхідності звернення до базових культурних універсалій, розвитку аксіологічної сфери підростаючого покоління; змінами у внутрішньому та зовнішньому контексті суб'єктів освітнього простору, викликаними впливом соціального замовлення на результат освітнього впливу; виникненням нагальної потреби у створенні мультикультурного соціального простору, зумовленим взаємопроникненням суспільних організацій у сучасному світовому інтегрованому інформаційному середовищі [3, с.160].

Основною ідеєю полікультурного виховання є принцип діалогу і взаємодії різноманітних культур, який передбачає, що найбільш повно власна культура усвідомлюється лише за умови взаємодії, діалогу різних культур, коли стають очевидними та зрозумілими особливості кожної окремої культури. У сучасних умовах взаємодія культур характеризується

насамперед тим, що загальнолюдське допомагає усвідомити об'єктивну цінність «свого», глибше зрозуміти його своєрідність (шляхом порівняння), виявити нові сторони функціонування і спрогнозувати розвиток. У процесі взаємодії культур зростає обсяг сприйнятих цінностей, отже, змінюється і сам характер сприйняття. Воно набуває більшої «далекоглядності», вміння відобразити властивості об'єкта в усій його багатогранності, глибині. Ізольованість, прагнення до самостійного розвитку може спричинити поступову деградацію культури. Культура, що блокує контакти, зв'язки з іншими культурами, зберігає свою самотність досить дорогою ціною, бо може опинитися в результаті такої самоізоляції поза світовою культурою [4, с. 47].

Мета полікультурного виховання: формування людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному та полікультурному середовищі, що розуміє та поважає прояви інших культур, характеризується вмінням жити в мирі і злагоді з представниками різних народностей, національностей, вір, рас тощо. Звідси можна виокремити завдання полікультурного виховання молоді: оволодіння знаннями про культуру власного народу та формування позитивного ставлення до культурних проявів інших народів; формування уявлень про розмаїтість культур та виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; створення умов для інтеграції студентів у культури інших народів; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання молоді у дусі миру, толерантності, гуманного міжнаціонального спілкування, загальнолюдських культурних цінностей [4, с. 33].

І. Лощенко виокремлює основні функції полікультурної освіти: оволодіння тими, хто навчається, національною культурою; формування уявлень про різноманітність культур і їх взаємозв'язок; усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток вмінь та навичок продуктивної взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності і взаєморозуміння [5, с. 54].

Наявність великого розмаїття національних та етнічних культур на території України, що склалося історично, робить необхідним вирішення проблеми полікультурного виховання, адже освіта сфокусована на засвоєнні культурно-освітніх цінностей в ситуації плюралістичного культурного середовища. Проте не можна не зазначити, що полікультурна освіта має своїх прихильників та опонентів, як за кордоном, так і в Україні. Основне застереження щодо такої освіти – небезпека декультурації молодого покоління, або вибір асоціальних зразків культури як наслідування чи імітації [5, с. 62].

У європейських країнах все більше усвідомлюють потребу вийти за рамки своєї країни у процесі вивчення історії, літератури, мистецтва. У зв'язку зі створенням об'єднаної Європи акцент частіше робиться на вивченні соціальних та інших проблем саме цього континенту.

Розповсюдження ідей полікультурної освіти в країнах Західної Європи, як зазначає О. Ковальчук, відбувалося за двома основними напрямками: 1) реформування чи створення системи освіти для національних меншин як для «традиційних» етнічних груп, так і для «нових меншин», представлених новими співтовариствами іммігрантів (Фінляндія, Нідерланди та ін.); 2) виховання толерантності між представниками різних етнічних, релігійних, культурних та ін. груп в суспільстві, яке досягається реформуванням змісту освіти і організації педагогічного процесу для всієї системи освіти (Норвегія, Швеція) [6, с.77].

Ідеї полікультурної освіти розповсюджуються у багатьох країнах Європейського Союзу. Зокрема, звертаючись до проблеми полікультурної освіти студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці Н. Якса [3, с. 188] зазначає, що полікультурний контекст французької вищої освіти відрізняється від американської. Університети Франції є демократично орієнтованими, відкритими. Вони підтримують практику неселективного набору абітурієнтів. Сучасна освіта Німеччини є унікальною системою. Модернізація змісту освіти відбувається відповідно до нової соціокультурної ситуації. Серед компетенцій, на які роблять ставку заклади вищої освіти Німеччини, виділяють компетентність володіння культурними нормами, іноземними мовами, вміння іти на контакт, уміння комунікативні, уміння працювати на основі співробітництва. Проблема полікультурної освіти в Німеччині має велике значення для країни, тому що загальна кількість іноземців становить понад п'ять мільйонів осіб. Німецькі науковці вважають, що перебудова діяльності закладів вищої освіти повинна проводитись з урахуванням полікультурної освіти і включати: орієнтацію освітньо-виховної роботи на життєві ситуації студентів; апробацію технологій з урахуванням особистісних різноманітних потреб і можливостей; введення білінгвізму. Основний зміст полі культурної освіти студентів у Німеччині полягає в тому, що кожна людина хоче бути серйозно сприйнятою у своїй готовності та бажанні жити в мирі та злагоді з іншими людьми і для реалізації свого наміру потребує підтримки. Н. Якса, вивчаючи досвід Німеччини в адаптації мігрантів корінної національності, виділяє засади вирішення проблеми полікультурної освіти у країні, зокрема, допомога і підтримка студентам-емігрантам реалізується на основі визначених принципів, що служать для реалізації функцій соціальної допомоги в рамках загальної системи служб; надана допомога має відповідати конкретній ситуації; допомога вимушеним емігрантам може бути надана навіть у тому випадку, якщо за нею не звертаються, і повинна виступати, зазвичай, як останній засіб, коли емігрант не в змозі допомогти сам собі; адаптація студентів-мігрантів здійснюється шляхом уведення німецької мови як рідної та німецької мови як другої мови навчання [3, с. 191].

Як зазначає О. Слоновьська, на розвиток теорії та практики білінгвальної освіти в Німеччині має суттєвий вплив європейський досвід. На відміну від північноамериканських моделей, в яких білінгвальна освіта не має всеохоплюючого характеру, в ряді європейських країн мова йде про білінгвальне та трилінгвальне навчання, яке охоплює широкі соціальні прошарки. Основою освіти у Люксембурзі є трилінгвальний дидактичний компонент, який пропонує вивчення: на дошкільному етапі та в першому класі люксембурзької мови (розмовний варіант німецької мови) як самостійного предмета та засобу навчання інших предметів; введення на першому році навчання німецької мови з подальшим використанням її як засобу навчання до шостого класу включно; введення на другому році навчання французької мови, яка витісняє німецьку мову та бере на себе роль засобу вивчення інших предметів. Для успішної реалізації концепції білінгвального навчання важливого значення має підготовка фахівців, які повинні володіти багатосторонньою компетентністю, включаючи мовну, предметну, загально педагогічну, а також здатність вчителя довести до учнів сутність предмету засобами іноземної мови [7, с. 5].

Польща реформує систему вищої професійної освіти відповідно до полікультурних традицій, які сформувалися в концепціях багатьох розвинутих країн. Найбільші університети країни, що мають усталені традиції полікультурності здійснюють професійну підготовку вчителя для дітей – представників етнічних меншин. Саме тому в університетах Варшави, Кракова, Любліна активно розвивається україністика, русистика [3, с. 193].

Досвід професійної підготовки вчителя в контексті ідеї полікультурності дозволив Н. Яксі зробити висновок, що наявна соціокультурна ситуація в переважній більшості держав визначає специфіку педагогічної освіти. Проблеми полікультурності, мультикультуралізму, діалогу культур, етнокультурної толерантності є переважно близькими за своєю сутністю, а тому залишаються спільними і принципи полікультурної професійної підготовки педагогів: врахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, у тому числі в контексті наявної полі культурної ситуації; введення в систему професійної підготовки вчителя вивчення етнокультурного досвіду регіону й держави загалом; формування в ході професійної підготовки знань, умінь та навичок професійної діяльності у полі культурному освітньому просторі [3, с. 197].

Автори дослідження проблем, пов'язаних з полікультурними підходами в освіті, зазначають, що у державних педагогічних закладах України цілеспрямовано для «меншин них» шкіл готуються лише вчителі деяких із національних мов та літератур (польської, угорської, румунської, молдавської, кримськотатарської тощо), а також учителі з української мови для таких шкіл. Підготовці до викладання предметів на засадах багатокультурності

(для шкіл з усіма мовами викладання), наскільки можна судити, взагалі не надається уваги. Окрім поодиноких спроб деяких авторів підручників та розробників навчальних програм, тут зрушень не помітно. Станом на сьогодні до роботи у «меншин них» школах не залучаються педагогічнокультурологи, підготовку яких здійснює, наприклад, Національний університет культури і мистецтв. З огляду на майже цілковите невігластво більшості школярів у тому, що стосується культур народів-сусідів, які живуть в Україні, така позиція виглядає дивною [8, с. 36].

Підсумовуючи огляд основних аспектів багатокультурності в українському суспільстві й державі загалом, науковці дійшли висновку про те, що проблема полікультурного виховання є гострою та нагальною, оскільки чітко не спостерігається загальне зростання рівня міжетнічної толерантності та міжкультурного діалогу; негативним чинником є неухильна байдужість політичних еліт до проблематики багатокультурності й меншин, очевидна недооцінка потенціалу культурного багатоманіття українського суспільства; опри загальну сформованість правової бази щодо мовно-культурних та освітніх прав меншин, у ній зберігаються (а в деяких моментах – наростають) численні недоліки та суперечності, які, зокрема, гальмують реформу в освітній сфері, запровадження засад полікультурності в шкільництві [8, с.45].

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що професійна підготовка вчителя, спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, забезпечується комплексом заходів щодо формування готовності педагога працювати в полікультурному середовищі, вміння адаптуватися до змінних умов. Однак, проведене дослідження не вичерпує проблеми дослідження національного та зарубіжного досвіду полікультурної освіти та виховання майбутніх вчителів. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти, як концепції та моделі полікультурного виховання у країнах Європейського Союзу, реалізація передового зарубіжного досвіду полікультурного виховання у процесі формування професійної компетентності вчителя у полікультурному суспільстві.

Список використаних літературних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.09.2019).
2. Сисоєва С. О., Заскалета С. Г. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу. Київ, 2009. 345 с.
3. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і практика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 568 с.
4. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919–1939): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2006. 197 с.

5. Лощенова І. Ф. Полікультурне виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07. Київ, 2004. 176 с.
6. Ковальчук О. С. Полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 193 с.
7. Слоновьська О. Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1514> (дата звернення: 19.09.2019). .
8. Грищенко О. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України. Аналітичний огляд та рекомендації. Київ: УЦКД, 2001. 98 с.

References

1. Zakon Ukrainy (*Law of Ukraine*). «Pro osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Last accessed: 19.09.2019) (In Ukrainian).
2. Syssoieva S. O., Zaskalieta S. H. (2009). Neperervna profesiina osvita u dokumentakh Yevropeiskoho Soiuzu. Kyiv (In Ukrainian).
3. Yaksa N. V. (2008). Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv: teoriia i praktyka mizhkulturnoi vzaiemodii v umovakh Krymskoho rehionu. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka (In Ukrainian).
4. Rozlutska H. M. (2006). Zmist shkilnykh pidruchnykiv yak faktor polikulturnoho vykhovannia molodshykh shkolariv u Zakarpatti (1919–1939): dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00. Zhytomyr (In Ukrainian).
5. Loshchenova I. F. (2004). Polikulturne vykhovannia maibutnykh uchyteliv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.07. Kyiv (In Ukrainian).
6. Kovalchuk O. S. (2004). Polikulturnyi pidkhid u suchasni shkilni osviti Rosii: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.04. Kyiv (In Ukrainian).
7. Slonovska O. B. (2007). Teoretychni zasady bahatokulturnosti ta svitovyi dosvid. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1514> (in Ukrainian).
8. Hrytsenko O. (2001). Bahatokulturnist i osvita. Perspektyvy zaprovadzhennia zasad polikulturnosti v systemi serednoi osvity Ukrainy. Analitychnyi ohliad ta rekomendatsii. Kyiv (In Ukrainian).

Рецензент: д.пед.н., професор Красовська О. О.